

## RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

**Florin Curta ed., *East Central & Eastern Europe in the Early Middle Ages*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2005, 391 p.**

Florin Curta, profesor de istorie și arheologie la University of Florida, a organizat în anii 2000 și 2001 trei sesiuni științifice în cadrul Congresului Internațional de Studii Medievale (International Congress of Medieval Studies) în Kalamazoo, dedicate evului mediu timpuriu în Europa Centrală și Răsăriteană. Volumul pe care îl recenzăm conține o parte a lucrărilor prezentate la aceste sesiuni, la care se adaugă și altele, solicitate ulterior de către editor. Autorii studiilor cuprinse în această carte sunt arheologi și istorici consacrați, care abordează diverse chestiuni legate de istoria acestei vaste regiuni, prea puțin cunoscute în lumea științifică occidentală. Una dintre dificultățile majore ridicate în fața oricărui cercetător care s-ar încumeta să studieze istoria jumătății estice a continentului este bariera lingvistică. Așa cum vor avea ocazia să constate cititorii, o asemenea abordare implică necesarmente cunoașterea limbilor locale, o sarcină la care puțini se pot încumeta.

Volumul debutează cu o excelentă introducere a lui Florin Curta, care discută sensul conceptului cultural de "Europa Central-Răsăriteană și de Est", o examinare critică a dezvoltării arheologiei în această regiune în cursul secolului XX și o serie de aspecte legate de dezvoltarea istorică a acestei zone în evul mediu timpuriu. Trei sunt temele sub care se grupează studiile publicate: structurile economice și sociale, apariția statului și creștinarea.

Prima parte cuprinde patru studii. Joachim Henning, profesor de arheologie la Universitatea "Johann Wolfgang Goethe" din Frankfurt am Main, în studiul *Ways of Life in Eastern and Western Europe during the Early Middle Ages: Which Way Was "Normal"?*, prezintă o parte a rezultatelor unor cercetări arheologice comparative întreprinse la Pliska, în Bulgaria și la Büraburg Fritzlar, în nordul Germaniei. Studiul pune la încercare percepția apuseană cu privire la evoluția divergentă a Europei răsăritene, potrivit căreia această regiune se abate de la "normalitatea" occidentală. Dimpotrivă, examinând datele furnizate de săpăturile arheologice de la Pliska, centrul puterii bulgare în secolele VIII și IX, și cele dintr-un centru de putere franc de la Büraburg, Henning arată că organizarea structurii politice bulgare trădează caracteristicile specifice puterii bizantine, autoritare și capabile de a colecta surplusul producției într-un mod relativ simplu și eficient. Autorul folosește datele referitoare la structura așezărilor, tipurile de meșteșuguri, uneltele și tehnicile agricole, pentru a examina diferențele dintre sistemele economice și sociale dezvoltate în vestul și

răsăritul Europei în cursul antichității târzii și a evului mediu timpuriu și consecințele lor în organizarea structurilor sociale și politice. Textul este acompaniat de hărți, desene și note de sfârșit ample și foarte utile.

Paul M. Barford, arheolog britanic specializat în istoria medievală timpurie a Europei Centrale, în studiul *Silent Centuries: The Society and Economy of the Northwestern Slavs*, rezumă unele aspecte ale cunoașterii contemporane a structurilor sociale și economice ale societăților timpurii din Polabia și de pe teritoriul Poloniei contemporane între secolele VI-X. După o introducere istoriografică clară și documentată, Barford discută datele arheologice referitoare la expansiunea slavilor, evoluția socială sugerată de tipurile de așezări, folosind repertoriul arheologic al Poloniei, fortificațiile timpurii și rolul lor militar, social și politic. El examinează de asemenea economia acestor așezări, circulația monetară, schimburile internaționale și problemele legate de apariția orașelor. Studiul repune în discuție o serie de teme abordate anterior, iluminate cu ajutorul interpretărilor noi, bazate pe analize dendrologice, în perioada anterioară formării statului, și încearcă să integreze evoluția acestei regiuni în sistemul economic european de comerț. Una dintre dificultățile întâmpinate de acest recenzent constă în faptul că titlurile de lucrări și studii citate (ca și figura 2.4 de la pagina 102), în polonă în acest caz, nu conțin și traducerea în engleză.

Alexandru Madgearu, arheolog și istoric la Institutul de Istorie Militară din București, în studiul intitulat *Salt Trade and Warfare: The Rise of the Romanian-Slavic Military Organization in Early Medieval Transylvania*, dezbate unele opinii referitoare la existența unei forme de control al centrelor de putere regională din a doua jumătate a primului mileniu creștin asupra resurselor de sare din Transilvania. El interpretează datele asociate cu gepizii, avarii, bulgarii și maghiarii descoperite pe teritoriul Transilvaniei ca indicând o prezență militară legată de exercitarea acestui control în apropierea minelor sau de-a lungul căilor de transport a sării. De asemenea, el discută și descoperirile și opiniile legate de românii și slavii care au asigurat mâna de lucru necesară exploatării și transportului sării.

Prima parte se încheie cu un scurt articol aparținând lui Nikolai Petrov, profesor de arheologie la Universitatea de Stat din Sankt Petersburg, intitulat *Ladoga, Rurik's Stronghold: Fortifications and Power in Early Medieval Russia*. Petrov analizează datele despre transferul reședinței lui Rurik de la Ladoga la Novgorod, urmărind transformările puterii politice pe baza formei, structurii, și amplasamentului unui număr de fortificații construite în nord-vestul Rusiei. Articolul este însoțit de ilustrații și hărți.

A doua parte, *The Rise of the State*, cuprinde trei studii. Primul aparține lui Przemysław Urbańczyk, profesor de preistorie la Academia Podlaska din Siedlce, specialist în arheologia medievală timpurie în Europa Centrală. În studiul intitulat *Early State Formation in East Central Europe* el prezintă un scenariu plauzibil al evoluțiilor politice care au dus la apariția statelor Boemia,

Ungaria, Polonia și Rusia în secolele IX-X. El discută schimbările reprezentărilor cu privire la apariția statelor din Europa Centrală produse de înlocuirea concepțiilor istoriografice. După ce examinează variatele teorii care au stat la baza interpretării acestui proces (determinism versus dezvoltări haotice, continuitate versus fărâmițare etc.), Urbańczyk identifică procesul de formare a statelor în activitățile politice ale unor indivizi care s-au străduit să își consolideze propria poziție socială. El descrie stabilirea relațiilor dintre avari și slavi și rolul de asociați jucat de cei de pe urmă în cadrul kaganatului avar. La scurt timp după dispariția puterii avar în 803, elitele slave au preluat controlul politic la nivel local, organizând state cum a fost cazul Moraviei Mari, al Boemiei și ceva mai târziu al Poloniei, pe teritoriul căreia s-au format mai multe centre de putere locale, suprimate treptat de membrii dinastiei Piast. Urbańczyk prezintă și apariția statului în Rusia și Ungaria. El demonstrează că apariția statelor Boemia, Ungaria, Polonia și Rusia a fost rezultatul eforturilor unor conducători din dinastiile Přemyslizilor, Piaștilor, Rurikizilor și a Arpadienilor, care au aplicat un set de strategii asemănătoare pentru promovarea intereselor dinastice și consolidarea controlului lor politic.

Tsvetelin Stepanov, profesor de istorie la Universitatea din Sofia, în studiul *Ruler and Ideology in Pax Nomadica: Early Medieval Bulgaria and the Uighur Qaganate*, examinează similitudinile dintre ideologia conducătorilor a două state fondate de nomazi, Bulgaria și kaganatul uighur și vecinii lor, imperii sedentare, China și Imperiul Bizantin. Stepanov face o analiză comparativă a comportamentului kaganilor bulgari și uighuri față de vecinii lor de la sud, arătând existența unor raporturi de reciprocitate: primii furnizează ajutor militar așteptând în schimb recunoașterea diplomatică a puterii egale, soții imperiale, titluri înalte, aur și mătase. El conchide că societățile de stepă aveau nevoie de relații durabile cu vecinii lor sedentari.

Adrzej Buko, profesor de arheologie la Institutul de Arheologie și Etnologie din Varșovia, în *Unknown Revolution: Archeology and the Beginnings of the Polish State*, se ocupă de începuturile centrelor urbane legate de activitatea primilor principii din dinastia Piast, utilizând criteriul răspândirii fortificațiilor, certificate pe calea investigațiilor arheologice, care documentează formarea statului în cursul secolului al X-lea.

Ultima parte a volumului, dedicată creștinării, conține patru lucrări. În studiul *Before Cyril and Methodius: Christianity and Barbarians beyond the Sixth- and Seventh-Century Danube Frontier*, Florin Curta abordează chestiunea complexă a activităților misionare bizantine în secolele VI-VII. El discută o gamă largă de obiecte cu caracter creștin descoperite la nord de *limes*-ul dunărean care, deși interpretate tradițional în istoriografie ca reprezentând prezența unei populații creștine, nu pot fi legate cu certitudine de existența unei "identități" creștine. Legând datele arheologice de sursele narative referitoare la secolul al VI-lea, care conturează soluții militare de fortificare a frontierei

danubiene împotriva slavilor, și lipsa activităților misionare ca instrumente diplomatice ale bizantinilor, Curta conchide că prezența obiectelor creștine singură, fără prezența unor congregații precum bazilica de la Fenekpuszta, nu dovedește creștinarea avarilor, chiar dacă se știe că existau creștini printre ei, și că avarii cunoșteau semnificația ritualurilor creștine.

Roman K. Kovalev, profesor de istorie la College of New Jersey, în *Creating Khazar Identity through Coins: The Special Issue Dirhams of 837-8*, discută adoptarea iudaismului de către kaganatul kazar în secolul al IX-lea, utilizând ca sursă principală legendele unor monede emise în anii 837-8, ocupându-se de contextul politic și economic, de rolul comercial jucat de acest stat în perioada respectivă și de antecedentele și evoluția ulterioară a baterii de monedă.

Jonathan Shepard, fost profesor la Cambridge University și specialist în istoria bizantină a Balcanilor și a Rusiei, abordează, într-un studiu comparativ intitulat *Conversions and Regimes Compared: the Rus' and the Poles, ca. 1000*, importanța creștinării pentru conducătorii polonezi și ruși, care dispuneau de putere militară dar nu aveau legitimitate. Și unii și alții erau uzurpatori și au recurs la instrumentalizarea creștinării pentru a spori puterea proprie fie prin organizarea ritualului public, fie prin însușirea cultului sfinților sau organizarea centrelor lor de putere, Gniezno și Kiev, ca centre sacre. Ambii au dat dovadă de oportunism religios. Comparațiile nu se opresc la dezvoltarea paralelă a organizării vieții creștine, autorul punând în evidență și emulația pe care Polonia a încercat-o față de Kiev.

Ultimul studiu aparține profesoarei de la Universitatea din Pécs, Márta Font, și se intitulează *Missions, Conversions, and Power Legitimization in East Central Europe at the Turn of the First Millenium*. Studiul este iarăși o abordare comparativă a apariției dinastiilor conducătoare din Ungaria, Polonia, Boemia și Rusia kieveană către anul 1000, a consolidării interne a puterii lor prin supunerea altor triburi sau comunități, creștinarea ca instrument al politicii dinastice și încoronarea ca simbol al recunoașterii internaționale.

Volumul se încheie cu o amplă și utilă bibliografie a istoriei și arheologiei Europei Central-Răsăritene și de Est între 500-1000 (ocupă aproape o pătrime din spațiul cărții), a lucrărilor accesibile în limba engleză, întocmită de Florin Curta. Aceasta se constituie într-un instrument de cercetare facil, editorul împărțind-o tematic în următoarele secțiuni: Istoriografie și bibliografii; Cataloage de expoziție; Surse primare traduse în engleză; Istorie generală; Tehnologie, comerț, și istorie economică; Istorie socială; Păgânism, creștinare, organizarea Bisericii și erezie; Producție literară și artă; Balcanii bizantini; Cronici ale săpăturilor arheologice; Arheologia așezărilor rurale și tipuri de așezări; Fortificații și emporii; Necropole și arheologia necropolelor; Antropologie fizică și studii de populație; Zooarheologie; Studii de mediu, Obiecte din metal; Numismatică și sigilografie; Ceramică și sticlă; Alte obiecte; Inscricții; Lingvistică.

Lucrarea se adresează în primul rând unui public specializat, studenți și cercetători, de limba engleză. Cu toate acestea, studiile publicate permit și publicului specializat românesc accesul la o tematică și o bibliografie într-o limbă de circulație internațională și mai ales aprecierea direcției în care se îndreaptă studiile de ev mediu timpuriu din regiunea noastră, fără a fi obligat să învețe rusă, poloneză, cehă, bulgară etc. Singura observație critică ce ar putea fi adusă volumului este abaterea de la practica de a traduce titlurile care nu apar în limbile de circulație, dar și aceasta face cu atât mai salutară decizia de a se publica o asemenea lucrare. Volumul se caracterizează printr-o editare îngrijită și în general material ilustrativ, hărți și desene, și un tipar de cea mai bună calitate. De asemenea, indicele de materii, localități și persoane de la sfârșitul volumului facilitează căutarea informațiilor.

COSMIN POPA-GORJANU

**Enea Silvio Piccolomini (Pius II.), *Beschreibung Asiens, übersetzt von Raimund Senoner, herausgegeben von Wilhelm Baum, Klagenfurt-Wien, Kitab Verlag, 2005, 256 p.***

Cunoscutul umanist Enea Silvio Piccolomini, ajuns papă sub numele de Pius al II-lea, a lăsat posterității o impresionantă colecție de lucrări din cele mai vaste domenii: literar, istoric, religios, care, deși au trecut mai bine de cinci secole din momentul redactării lor, prezintă și astăzi un interes deosebit pentru cercetători sau cititori.

Una dintre cunoscutele sale lucrări este *De Asia*, tradusă recent de către Raimund Senoner, tipărită de către o editură austriacă și pe care doresc să o aduc în atenția publicului interesat. Nu este vorba despre o ediție bilingvă, lucrarea conținând numai traducerea în limba germană, dar noua interpretare este binevenită dacă ținem seama de puținele ediții ale lucrărilor lui Piccolomini apărute în ultima perioadă în Europa. Editorul lucrării, prof. Wilhelm Baum, preocupat în lucrările sale de secolul al XV-lea și de activitatea literară și istorică a lui Enea Silvio Piccolomini, prezintă într-o scurtă introducere importanța și conexiunile ulterioare create de lucrarea umanistului.

*De Asia* este parte componentă a unei lucrări de mai mare întindere a lui Piccolomini, intitulată *Historia rerum ubique gestarum locorumque Descriptio* sau *Cosmographia*, fiind prima parte a acestei lucrări; cea de-a doua parte este cunoscută sub numele *De Europa*. Traducerea de față are ca punct de plecare prima ediție realizată după întreaga operă a umanistului<sup>1</sup>. Perioada redactării

---

<sup>1</sup> Aeneas Silvius Piccolomini, *Opera quae extant omnia*, Basel, 1551.

lucrării coincide cu vizita papei la Tivoli în iulie 1461, când, împreună cu Federigo Urbino, comandantul trupelor sale, a purtat o discuție despre importanța războiului troian, despre armele menționate de poeții antici, Homer și Vergiliu, dar și despre granițele Asiei Mici. Pentru cunoscuta sa cosmografie, Piccolomini s-a inspirat din lucrările clasicilor greci (Strabon, Herodot, Ptolemeu, Diodor), dar și din cei latini (Pliniu, Pomponiu Mela).

Am putea crede că scopul redactării acestei lucrări a fost informarea contemporanilor despre existența unor popoare din Asia Mică, având în vedere și istoria, geografia și etnografia. Afirmăm aceasta deoarece începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea umanistii s-au arătat preocupați de traducerea cât mai multor autori clasici greci și punerea lor în circuitul literar al momentului. Un alt motiv cât se poate de întemeiat este interesul demonstrat încă din tinerețe de autor asupra problemei otomane, deosebit de stringentă în secolul al XV-lea; facem referire aici la politica expansionistă dusă de turci. Din acest punct de vedere lucrarea aduce în discuție realitățile legate de un popor expansiv care, de o vreme, a început să joace un rol important în zona Balcanilor și a Europei de Sud-Est, dar atrage atenția și asupra teritoriului cucerit de-a lungul timpului de către turci fără ca, în ultima perioadă, să se ia atitudine asupra situației create. În lucrare, Piccolomini este preocupat în primul rând de Asia Mică și de teritoriile învecinate: Armenia, Crimeea, ținutul părților, nefăcând referire la Siria, Palestina sau Mesopotamia. Sunt folosiți, în special, autorii latini și autorii greci traduși în limba latină.

Structura lucrării este una cât se poate de simplă. Prefața realizată de umanist o găsim la p. 15-16, după care urmează împărțirea pe capitole, care sunt în număr de 100. În ele Piccolomini face referire, în funcție de informația deținută, la cele mai interesante aspecte legate de istoria zonei; de exemplu, vorbește despre existența amazoanelor, despre călătoria argonauților, despre masageți, populație pe care Cristofor Columb, în secolul următor, a crezut că a descoperit-o în America Centrală. Considerându-se urmaș legitim al romanilor și al troienilor, Piccolomini este total împotriva denumirii turcilor “teuceri” sau urmași ai troienilor; îi numește “sciți” și barbari ai Orientului.

Primele capitole (1-9) dețin noțiuni introductive legate de întinderea pământului, mările care înconjoară uscatul, împărțirea Asiei de munții Taurus și păreriile unor autori (Ptolemeu, Strabon, Herodot, Albert cel Mare) despre aceste noțiuni geografice. De la capitolul zece începe prezentarea diferitelor populații ale Asiei Mici, de la serii, masageți, esedoni la parți, ionieni și efesieni. Capitolul care se referă la turci este ultimul din lucrarea *De Asia* și nu are amploarea necesară, în care să se poată trata o populație care a adus atâtea neazuri secolului al XV-lea. Din punct de vedere cronologic, *De Asia* este una dintre ultimele lucrări scrise de Piccolomini, fără să luăm în considerare discursurile sale. Având în vedere încercarea papei Pius al II-lea de a organiza o

cruciadă împotriva turcilor, ne-am fi așteptat la o descriere mai amănunțită a acestui popor. Sunt amintiți aici autorii din a căror lucrări Piccolomini a preluat informații, cum ar fi filosoful Eticus, Otto von Freising, Niccola Sagundino, după care urmează prezentarea ultimilor sultani, începând cu Orcan și încheind cu cuceritorul Constantinopolului, Mahomed al II-lea. S-ar putea crede că acest ultim capitol închinat turcilor este o prefață la cunoscuta sa scrisoare “trimisă” sultanului Mahomed al II-lea și redactată în octombrie 1461.

Printre lucrările care îi atestă lui Piccolomini calitatea de cosmograf amintim și *Historia Bohemica* și *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, lucrări care scot în evidență capacitatea umanistului de a valorifica informația geografică, istorică, etnografică deținută fie în urma călătoriilor întreprinse, fie prin intermediul lecturilor sau cunoștințelor; descrierile sale farmecă și astăzi cititorul, deși concizia nu a fost una dintre calitățile sale.

Noua traducere din *De Asia*, apărută printre lucrările moderne tipărite de editura Kitab Verlag, atrage din nou atenția asupra actualității temei tratate de Enea Silvio Piccolomini în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea.

ANDREEA MÂRZA

**Ovidiu Mureșan, *Umanism, Renaștere și Papalitate în secolul al XV-lea*, Cluj-Napoca, 2005, 160 p.**

Lucrarea de față este binevenită pentru cercetătorii și cititorii interesați de secolul al XV-lea italian și universal, înscriindu-se, ca și alte cercetări ale autorului (*Judecata lui Paris, Renașterea europeană în viziunea istoriografiei românești* etc.), în aria preocupărilor mai vechi.

Personajul central al studiului este umanistul Enea Silvio Piccolomini, importantă personalitate a Renașterii europene, care s-a făcut remarcată prin plurivalența cunoștințelor în domeniul literar, filosofic, juridic, politic și diplomatic.

Punctul de plecare în călătoria prin Quattrocento-ul italian este o *Schiță preliminară*, în care autorul aduce la suprafață cele mai importante evenimente care au marcat Italia, dar și Europa aceluia secol; este vorba de Schisma care, deși înăbușită, a marcat secolul al XV-lea, iar tensiunile s-au reluat în secolul următor odată cu Reforma; Unirea de la Florența, pe care o parte din oficialitățile bizantine o vedeau ca un ajutor acordat de Occident în fața amenințării turcești; cucerirea Constantinopolului și atitudinea de nepăsare a principilor europeni în fața pericolului otoman.

Înțelegerea acestor evenimente este ușurată dacă urmărim destinul lui Enea Silvio Piccolomini, care s-a implicat atât cât i-au permis puterile în evenimentele la care a fost părtaș. Născut în localitatea Corsignano, lângă Siena,

a avut ocazia să-l întâlnească pe cardinalul Domenico Capranica, întâlnire care i-a marcat întreaga viață. Așa își începe periegeza prin Europa, ajungând din Italia și Austria până în Scoția. Pe lângă periegeza geografică, la Piccolomini se poate vorbi și de una diplomatică; în tinerețe a fost adeptul teoriei conciliare, după care, ajungând în cancelaria viitorului împărat Frederic al III-lea și împins de evenimente, a ajuns adeptul papalității. Pe parcursul acestor ani a avut o intensă activitate literară, care cuprinde câteva scrieri licențioase, dar și lucrări care i-au confirmat caracterul plurivalent: *Pentalogus* (pledoarie în favoarea educației umaniste în politic), *Historia Frederici III imperatoris* (o istorie a Germaniei de-a lungul a 17 ani), *Cosmographia* (proiect monumental din care a reușit să descrie doar Asia, de fapt Asia Mică, și Europa; cercetătorii cred că umanistul urma să realizeze și descrierea Africii), *De gestis Concilii Basiliensis* (o polemică realizată cu cancelaria papală, în care consideră conciliul un fel de “senat al lumii”), *De ortu et auctoritate Imperii romani* (lucrare care ajută la clarificarea noțiunilor de contract social și suveranitate și în care trece de la conciliarismul anilor tinereții la deplina recunoaștere a monarhiei papale), *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt* (singura autobiografie scrisă de vreun papă) etc.

O altă imagine prezentată în lucrarea de față și legată de Piccolomini este cea de educator, care reiese din *Tractatus de liberorum educatione*, tratat ale cărui idei de bază se desprind din expresia umanistă: “un rege fără carte este ca un măgar încoronat”.

Interesantă este concepția umanistului legată de ideea de Europa, care se poate găsi în *Epistola ad Mahometem*, “scriere cu mesaj manifest antiotoman”; pentru a lua atitudine față de nepăsarea principilor europeni, papei Pius al II-lea nu-i rămâne altceva decât să-i promită sultanului admirația întregii Europe și coroana imperiului bizantin, în cazul în care va accepta convertirea, așa cum a făcut francul Clodovec, Ștefan al Ungariei, longobardul Agilulf etc. Cruciada propovăduită de papă chiar din tinerețe s-a spulberat în momentul ajungerii cortegiului papal la Ancona, de unde expediția navală ar fi trebuit să pornească în frunte cu galerele venețiene, care au apărut mult prea târziu.

Ultimul capitol, *Românii și Țările Române în opera istorică a umanistului Italian Enea Silvio Piccolomini*, aduce în discuție lucrările sale istorice în care face referire la români: *Cosmographia* și *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*. În ambele lucrări se subliniază originea latină a valahilor, a limbii, care este o “formă imperfectă și cu totul coruptă”, a numelui de Valahia, care ar deriva din numele generalului roman Flaccus. Un loc aparte în *Cosmographia* îl ocupă Ioan de Hunedoara, “eroul incontestabil al rezistenței antiotomane din Europa Central-Orientală”, care s-a făcut remarcat încă din timpul serviciului militar la curtea milaneză.

Această lucrare readuce pe scena editorială românească un personaj prea puțin cunoscut de publicul român deși, în unele lucrări, Piccolomini a adus în discuție, încă din secolul al XV-lea, pe români și importanța lor în spațiul balcanic dominat în acea perioadă de puterea turcă.

ANDREEA MÂRZA

**Daniel Dumitran, *Un timp al reformelor. Biserica Greco-Catolică din Transilvania sub conducerea episcopului Ioan Bob (1782-1830)*, Editura Scriptorium, București, 2005, 442 p.**

Structurat în cinci părți, care urmează după o necesară *Introducere*, volumul semnat de istoricul albaiulian se înscrie deopotrivă pe traiectoria unei biografii – cea a episcopului Ioan Bob –, dar și pe cea a reconstituirii unei epoci, a unei lumi în întreaga complexitate a structurilor sale, cu deosebire a celor conectate spre ființarea Bisericii Române Unite cu Roma.

Deceniul iosefin, cu tot cortegiul de reforme, ca preambul și în același timp cadru pentru arhipăstorirea bobiană, moștenirea preluată de la episcopul Grigore Maior, societatea românească și locul pe care îl ocupa în cadrul ei Biserica Greco-Catolică și, bineînțeles, modul în care aceasta se va organiza și transforma în intervalul 1783-1832 sunt direcțiile prin intermediul cărora autorul ne face cunoscute rezultatele demersului său științific, pe care atât de inspirat l-a supraintitulat *un timp al reformelor*.

Personalitate controversată, așezată în boxa acuzațiilor în scrierile celor mai iscoditoare minți românești ale epocii, doar parțial recuperată în aspectele sale pozitive de literatura de specialitate ulterioară, episcopul Ioan Bob ni se relevă acum emanând lumini și umbre, în spiritul epocii baroce în care a trăit. Mediocritatea intelectuală, avariția, servilismul față de autorități, lipsa de interes pentru mișcarea de emancipare națională a românilor și mai ales amprenta latinizantă pe care ar fi așezat-o asupra identității Bisericii Unite s-au dovedit acuze prea bine încondeiate de cei care l-au cunoscut personal, în speță de corifeii Școlii Ardelene, și chiar utile istoricilor pentru care denigrarea greco-catolicismului a reprezentat un scop în sine, pentru ca reabilitarea sa să mai poată fi posibilă altfel decât în urma unui asiduu efort de valorificare a arhivelor, atât de generoase altfel, dar inaccesibile până acum două decenii.

Tocmai această “mare necunoscută” din documente l-a făcut pe Daniel Dumitran să încerce să evite abordările convenționale, suprasaturate de apelul la neînțelegerile dintre arhieru și contemporanii săi, și să caute adevărul dincolo de pasiunile și neputințele indivizilor, prin apelul la surse cât mai variate ca proveniență, a căror minuțioasă colectare și comparare să-i permită o viziune cât

mai detașată și obiectivă asupra subiectului cercetat. În consecință, trăsăturile episcopului se vor aplatiza sub presiunea circumstanțelor timpului, astfel că ceea ce personajul Ioan Bob nu a putut recupera pentru propria sa reabilitare a devenit un apanaj al Bisericii pe care a condus-o și care, datorită acestei conduceri, și-a putut demonstra în deceniile următoare forța și eficiența. Fără să fie un inovator, Ioan Bob s-a dovedit un înțelept administrator, care a știut să profite de oportunitățile și deficiențele timpului și să ofere Bisericii sale, clerului pe care l-a condus și credincioșilor pe care i-a avut în grijă stabilitate, instrucție și revigorare.

Remarcabilă sub aspect metodologic și al construcției argumentative, cartea recomandată spre lectură este o probă a seriozității și devotamentului față de profesia de istoric. Verigă importantă într-un amplu proiect de cercetare a istoriei Bisericii Unite inițiat de profesorul Pompiliu Teodor și continuat de profesorul Nicolae Bocșan, lucrarea semnată de Daniel Dumitran este, de asemenea, o probă a încrederii pe care primul dintre ei i-a arătat-o încă din anii studenției și, cu siguranță, un omagiu postmortem adus Magistrului de către unul dintre cei mai harnici învățăcei.

MIRUNA TIMAR